ڕۆمانی کەشتییەکان ناگەڕێنەوە و چەند سەرنجێك. سەدیق سەعید ڕواندزی

کەشتییەکان ناگەڕێنەوە، ناوی دوا ڕۆمانی (ئەحمەدی مەلا) یە و ماوەیەك لەمەو بەر، چاپ و بڵاوکرایەوە. ئەم ڕۆمانە، باسی کارەکتەرێك بە ناوی فقێ گێلناس دەکات. فقێ کوڕی مەلا کێترە، مەلاکێتر دوای ئەوەی بەدریەی قەیرە کچ، بە سەر غوربەتی دایکی فقێ گلناس دێنێت، ئیدی ئەویش گوندەکە جێدێڵێت و لە ڕێگەدا، ڕێکەوتی گالیسەوانێك دەکات و داوای لێ دەکات بیباتە ئەو سەری دونیا. ئەویش لەگەڵ خۆی دەیبات و گوند بە گوند دەیگێڕێت. لە هەر یەك لەو گوندانە، کەسانێکی بە بیرکردنەوە و بە کولتوور جیاوز دەژین و هەریەکەیان سەرۆکێکی خۆی هەیە. تایبەتمەندی کۆمەڵایەتی و کەسی ئەم گوندانە، لە یەکتری جیاوازن, بۆ نموونە: لە گوندێکییان، پێشبڕکێی جوێن ساز دەکرێت و کامەیان جوانترین جوێن بدات خەڵات دەکرێت. لە گوندێکی دیکەیان، مەلایەك بە میزی حوشتر نەخۆشەکان چارە دەکات. لەویتریان، مەلا تەیفور خەون لێك دەداتەوە. گێناس دەچێتە شاخ و لە نێو شۆڕش و کارەکتەرەکانی دەمێنێتەوە و دوای نائومێدبوونی، بە ڕێگەی قاچاع دەچێتە ئەوروپا. هەموو ئەو ڕووداوانە، لە ژیانی گەنجی گێناس ڕوویانداون و ئەو کاتەی لە سەر چارپایەك و بە تەنها دەژیت، وەك یادەوەری دەیانهێنێتەوە بەرچاوی خۆی. بە بڕوای من، تیمەی ڕۆمانەکە بە شێوەیەك لە شێوەکان، ڕەخنەگرتنە لە شۆڕش و دروشمەکانی و خەباتی شاخ و دوای ڕاپەڕین، بە تایبەتیش کە ڕۆماننووس پێشتر خۆی لە شاخدا ژیاوە و ئەو کارەکتەرانە دەکاتە بیانووێك بۆ ئەوەی ڕەخنە لە ئەقڵیەت و بیرکردنەوەی سیاسییانەی تاکی کوردی و کارەکتەرە سیاسییەکانیشی بگرێت. ڕۆمانەکە وەك تیمە، بیرۆکەیەکی جوانە، بەڵام ڕۆماننووس نەیتوانیوە بە تەکنیکێکی سەرکەوتووانە و زمانێکی ئەدەبییانەی باڵا، سوود لەو تیمەیە وەربگرێت و بە شێوەیەك لە ڕۆمانەکەدا، بینای بکات، کە ببێتە جێی سەرنجی خوێنەر. بە داخەوە زمانی نووسین و گوزراشت و گێڕانەوە لەو ڕۆمانەدا، دەیان هەڵەی تێدایە، کە لێرەدا ئاماژەیان پێ دەدەین.

هەڵە لە گوزارشتکردن و دەربڕین:_

لە ڕۆمانەکەدا، چەندین هەڵە لە ڕووی گوزارشتکردن و دەربڕینەوە

هەن، وەك:_

- لا 5 نووسیویەتی:_(باڵندە لە سەر چڵ و لقە چڵەکانی دەنیشتنەوە، پاییز بوو) سەرنج لە وەرزەکە و لق و چڵی دارەکان بدەن؟
- لا 6 نووسیویەتی:_(ڕۆژی گواستنەوەکە بە بێ شایی و ئاهەنگ بەڕێوەچوو، کۆتاییان بە زەماوەندە سارد و سڕەکە هێنا) مادام شایی و ئاهەنگ نەبووە، زەماوەندەکە چۆن کراوە؟
- لا 13 نووسیویەتی:_(درەختێکی دەگمەن بوو، چەند ساڵێك بوو خودی وەزیری کشتوکاڵ لە حەوشەکەی خۆی پەروەردەی کردبوو، هەر بە تۆوە چاندبووی) ئایا درەختەکان بە تۆ دەچێنرێن؟
- لا 13 نووسیویەتی:(درەختێکی دەگمەن بوو، چەند ساڵێك بوو، خودی وەزیری کشتوکاڵ لە حەوشەکەی خۆی پەروەردەی کردبوو) کە چی دێڕێك دواتر، ئەمجارەیان دەنووسێت:(درەختەکە تەمەنی سێ ساڵ دە بوو) سەرنج لە چەند ساڵێك و سێ ساڵ بدەن!
- لا 16 نووسیویەتی:_(سەرێك پیاوێکی ڕەوان بێژ نەبوو، بە زەحمەت وشەی بە دروستی لە شوێنی خۆی بە کاردەهێنا، بەڵام دەیزانی چۆن هەست و سۆزی گوێگران بە لای خۆی ڕابکێشێت) ئایا ئەو دوو گوزارشتە، لە ڕووی مانایەوە یەکدەگرنەوە؟ ئەگەر گوتاربێژێك نەتوانێت وشە بە دروستی بە کاربێنێت، کە واتا ناتوانێ وتارێکی باش و سەرنج ڕاکێش پێشکەش بکات؟ ئیدی نازانم چۆن توانیویەتی سۆز و هەستی گوێگران ڕابکێشێت!
- لا 18 نووسیویەتی:_(دوعایەکی تفت و تاڵی بۆ مەلا کۆتر نارد) دوعای تفت و تاڵ چ مانایەکی هەیە؟ چ جوانییەکی تێدایە؟
- لا 22 نووسیویەتی:_(کەلە شێرەکەی لە ئاوی گەرم هەڵدەهێنا، تاکو گەندوو مووانەی لێ بکاتەوە) ئایا پەلەوەرەکان، موویان هەیە یان چیخ؟ تۆ بڵێی نووسەر کە کەسێکی دیاری دونیای نووسینە، نەزانێت مریشك و پەلەوەرەکان چیخییان هەیە نەك موو؟
- لا 25 نووسیویەتی:_(پاش نیوەڕانێك دوای نوێژی عەسر) سەرنج لە ڕستەکە بدەن لە ڕووی زەمەنییەوە؟
- 26 نووسیویەتی:_(دڵۆپە عارەقەی هەڵاش لە سەر تەوێڵی دەلەرینەوە) بە داخەوە ئەم جۆرە لە زمانی گوزارشتکردن لە ڕۆماندا، بە تایبەتی بۆ نووسەرێکی سەنگینی وەك ئەحمەدی مەلا .
- لا 27 نووسیویەتی:_(بۆنی شیری دایکت بهێنمەوە ژێر مەڵاشووت) تەنها دەپرسین، ئەگەر شیر بێتەوە ژێر مەڵاشوو،

تامی هەیە یان بۆن؟

- لا 28 نووسیویەتی:_(پەز و مەڕ) هەردووکیان هەر یەکن.
- لا29 نووسیویەتی:_(ڕامانەکانی زۆر قووڵ نین بەڵکو تەنکە بیرۆکەیەکە) تەنکە بیرۆکە، چ داهێنانێکی تێدایە؟
- لا 31 نووسیویەتی:_(تا بناگوێی مرۆق تاریکی بوو) ئایا تاریکی تا بنا گوێی مرۆق دێت؟
- لا 32 نووسیویەتی:_(پیاوێك دانیشتبوو هەندێ ئاگری کردبووەوە) هەندێ ئاگر چییە؟ ئاگر ئاگرە، هەندێك و زۆری لە کوێ بوو؟ ئەوەی هەیە بڵێسەی بچووك و گەورەیە.
- لا 36 نووسیویەتی:_(لووتیان وەکو کفتەیەکی بچووك سوور ببوو، فرمێسکی شێتێن بە چاویان دەهاتە خوار) لووتی کفتەیی و فرمێسکی شێتێن، هیچ جوانییەکییان تێدایە؟
- لا 36 نووسیویەتی:_(کفنێکی سپی) کە گوتمان کفن، سپییەکە ئامادەیە، کەواتا سپی پێویست نییە.
- لا 39 نووسیویەتی:_(شەش وەزیر درەختەکەیان هەڵگرتبوو) بەڵام پێشتر لە لاپەڕە 13 دا، نووسیویەتی (چوار وەزیر) .
- لا 48 نووسیویەتی:_(ئەو پرسیارەی هاتبووە سەر نووکی زمانی) هەمیشە ناگوترێت سەری زمان و بنی زمان نەك نووکی زمان.
- لا 50 نووسیویەتی:_(سڵاویان لەو بڕە کەسە دەکرد کە هاتبوون سەیریان بکەن) ئایا بڕیش هەمان مانای چەندی هەیە و دەتوانیت بۆ مرۆڤیش بۆ بە کار بێنیت؟
- لا 51 نووسیویەتی:_(جوعە قەمبوور بە نەوازشێکەوە چەمایەوە) جا کە قەمبوور بووە، چەمانەوەی بۆ چییە؟
- لا 54 نووسیویەتی:_(لە دێڕەکەدا لە نێو مژێکی چڕدا ون دەبوو، بۆنی شێی دەکرد، هاڵاوێك بەرزدەبووەوە نەیدەزانی چۆن وەسفی بکات) سەرنج لە شێ و هاڵاو بە یەکەوە بدەن!
- لا 55 نووسیویەتی:_(چەند کانییەك تەقیبوون و خوڕەیان دەهات، خۆری پاییز لەو بەرزاییەش ئاگری دەکردەوە) سەرنج لە تەقینی کانییەکان و وەرزەکە بدەن ؟
- لا 56 نووسیویەتی:_(گزەی زەردەواڵە دەهات، دەچوو هێلانە دروست بکات) تۆ بڵێی ڕۆمانووس، بای ئەوە لە زمان شارەزا نەبێت، کە زەردەواڵە شانە دروست دەکات نەك هێلانە؟
- 57 نووسیویەتی:_(هەر بە تەکییەکی بۆ هەریسە و شێخی دەکرد) کەواتا دەبێت حوسێنییە بووبێت، نەك تەکییە!
- لا69 نووسیویەتی:_(ئاسمانی ئەو بەیانییە زۆر شین بوو، بەڵام شینێکی کاڵ) کە زۆر شین بووە، نازانم چۆن کاڵ بووە؟
- لا 72 نووسیویەتی:_(دەستی کردەوە بە گۆرانی و لە بەر

خۆیەوە وشەکانی بۆ زیاد دەکرد، لەگەڵ گۆڕانییەکە هەموولەشی دەلەرییەوە) کەسێك گۆرانی لە بەرخۆیەوە، واتا بە نزمی بڵێت، لەشی دەلەرێتەوە؟

- لا 73 نووسیویەتی:_(ئارەزووی دەکرد خۆی لە ناو ئەو چڵپاوە، وەك ئاژەڵێك بگەوزێنێ) ئاژەل لە نێو چڵپاو خۆی ناگەوزێنێ، بەڵکۆ خۆی تێ وەردەدات، گەوزاندن تەنها بۆ ناو تۆز و خۆڵە.
- لا 77 نووسیویەتی:_(بروسکەکان هێندە خێراو لە پڕ بوون) مەگەر بروسکەی هێمن و لە سەر خۆش هەیە!
- لا 78 نووسیویەتی:_(لە پرێکدا، گوێی لە شێپە شێپەی جووتێك جزمە بوو، قوڕەکەی دەشێلاو لە دەرگاکە نزیك دەبووەوە، لە دەرگا درا، گەنجێك بوو، وەك کێشکە لە ئاو هەڵکێشرابوو، جووتێ نیو پووتی لە بەر بوو) ڕۆمانووس بە وردی سەرنجی لە کەوشی کارەکتەرەی ڕۆمانەکەی نەداوە!
- لا 94 نووسیویەتی:(مەلا پاساری، لە نێو سنووقێکی بۆڕاق، سێ شەو و سێ ڕۆژ خۆی شاردبووەوە لەو ماوەیەدا نە نانی خواردبوو نە ئاو) کەچی ئەمجارە لە لاپەڕە 96 دەنووسێت:(سێ ڕۆژ و سێ شەو بوو، لەو یەك دوو پسکیتە بترازێ کە لەگەڵ خۆی بردبوویە ژوورەوە، هیچ زادێکی تری نەخواردبوو) نازانم کە هیچی نەخواردووە، چۆن بسکیت و زادی خواردووە؟
- لا96 نووسیویەتی:_(تەرمیش تەنها هەندێك ئێسك و پرووسك بوو) کەواتا ڕوفات بووە نەك تەرم، چونکە تەرم، مانای وایە هێشتا گۆشت بە ئێسقانەوەیە.
- لا 97 نووسیویەتی:_(لە پێش ئەو گۆڕەی دایبنێن، کە چەندین ساڵ بوو بۆی دیاریکرابوو، دوێنێ ئێوارە بە جوانی هەڵکۆڵدرابوو) نازانم کە گۆڕەکە ئێوارەی پێشتر هەڵکۆڵدراوە، چۆن چەندین ساڵە بووە بۆی ئامادە کراوە؟
- لا 97 نووسیویەتی:(مەلا پاساری هەر ئەوەندەی پێکرا، کراس و عەبا سپییەکەی لە بەر بکات) کە چی چوار دێڕ دواتر دەنووسێت:(بایەکی مەیلە و گەرم جەمادانییەکەی مەلای دەلەراندەوە).
- لا 97 نووسیویەتی:_(حەشاماتێکی بێ ئەژمار) مەگەر کە گوتمان حەشامات، مانای ئەوە نییە خەڵکێکی بێ شوماری لێ بووە؟.
- لا 99 نووسیویەتی:_(خۆی لەو خۆرە دەپاراست، کە لێی دوورکەوتبووەوە) مادام خۆرەکە نەماوە، خۆ پاراستنی بۆ چییە!
- لا 109 نووسیویەتی:(شەوێکییان کچە گەورەکەی موختار لە خەو ڕاپەڕی، نیوەی شەو تازە بە دیوی سپێدەدا

وەردەچەرخا، خۆرا سەرپێشێکی سپی دا بەسەریا و بەرەو ماڵی مەلا تەیفوری خەوبین کەوتە ڕێ) کاتەکە لێرەدا دیارە کە هێشتا نەبڕاتە بەیانی، بەڵکو شەوەکە تازە بەلای سپێدەوە وەرچەرخاوە، بەمەش دەبێ هێشتا زۆری مابێت بۆ سپێدە، کەچی شەش دێڕ دواتر ئەمجارەیان دەنووسێت:(یەکەم جار بوو بەو کازیوەیە، بە تەنها بەگردەکە بڕاتە خوارەوە) بە مەرجێك ماڵی ڕەعنا و ماڵی مەلاش، هێندە لە یەکترییەوە دوور نەبوونە.

- لا 111 نووسیویەتی:_(لە پڕێکدا هەستم کرد دڵم نییە، دەستم خستە سەر دڵم هیچ شتێك لێ نەدەدا، ترسێك لە سەر دڵ و دەروونم نیشت) ڕۆمانووس هەر بە خۆی قسەکانی خۆی ڕەت دەکاتەوە، کە جارێك دەڵێت دڵی نەماوە، کەچی لە هەمان کاتدا دڵی هەستی بە شتێك کردووە!
- لا 115 نووسیویەتی:(مەلا تەیفور، کتێبەکەی سەرەو ژێر کردبوو، چاوی بە وشەی تەماتە نەکەوتبوو، بە خەون بینینەکەی گوت، برام بەهێت دەوێت هەیە، هەنارت دەوێت هەیە، قەیسیت دەوێ هەیە، خورمات دەوێ هەیە، تەنانەت پیاز و ترێی ڕەش و سپیشت دەوێ هەیە) لێرەدا، مەلا باسی سێوی نەکردووە، کەچی لەلاپەڕە 132 دا، کاتێ مەلا لە شاخدا ئەو بەسەرهاتە دەگێڕێتەوە دەڵێت:(بە گوندییەکەم گوت، لە جیاتی تەماتە با سێوێکی سوور دابنێین) ڕۆمانووس بیری چۆتەوە، پێشتر چی نووسیوە!
- لا 117 نووسیویەتی:_(مەلا تەیفور بە ڕەعنای گووت، گیانەکەم نەکەویتە دەشتی کەنعان و نەتخەنە بیرێکی قووڵەوە، کاروانیش فریات ناکەوێت، میسریش دوورە) باسەکە دیارە کە مەبەست حەزرەتی یوسفە، بەڵام ئایا، حەزرەتی یوسف مێ بوو، تا ڕۆمانووس ڕەعنا بە ئەو بچوێنێت؟!
- لا 119 نووسیویەتی:_(پڕۆژەکتەرەکان بە پێی هاتنی شەو و ڕۆژ دادەگیرسان و دەکوژانەوە) ئەم دەربڕینە، هیچ داهێنانێکی تێدایە لە نووسین؟ مەگەر کەس هەیە نەزانێت، هەموو ڕووناکییەك ئەو کاتە دادەگیرسێت، کە تاریکایی هەبوو؟
- لا 119 نووسیویەتی:_(دەستی گۆ دەدا تاکو ئەو لایتە بچووکە بدۆزێتەوە کە بە دیاری بەخشیبوویە کوڕەزاکەی) مادام دەزانێت لایتەکەی کردۆتە دیاری، بە دوا گەڕانی بۆ چییە؟
- لا122 نووسیویەتی:(کەواو چاکەتەکەی خۆڵاوی بوون) بەڵام هەر چەند دێڕێك دواتر دەنووسێت:(کەواو کراسەکەی فڕێدا)
- لا 125 نووسیویەتی:_(سەیری ئەو بۆیاغانەی دەکرد، کە لە هەندێ شوێن لە تەختەی گالیسکەکە وشك ببوونەوە و چەمابووەوە

ڕەق ببوو) بڕیاغ کە لە تەختە وشك بووەوە، ڕەق نابێت، چونکە تەختە بڕیاغ هەڵدەمژێ. ئەو حاڵەتەی ئەو باسی دەکات، تەنها بۆ ماددەی ئاسنە. بڕیاغ لەسەر ئاسن رەق دەبێت و لول پێچ دەبێت.

- لا 132 نووسیویەتی:_ (مەلا تەیفوور، گەڕام و سووڕام لە هیچ شوێنێکی ئەو ئیبن سیرینەم نەبینی باسی تەماتە بکات، ئەو دەم بە گوندییەکەم گوت، لە جیاتی تەماتە با سێوێکی سوور دابنێین) تا ئێرە دیارە، بەڵام با بزانین ڕۆماننووس پێشتر چی نووسیوە، ئایا باسی سێوی کردووە؟ لەلاپەڕە 115 نووسیویەتی:_(مەلا تەیفور کتێبەکەی سەرەو ژوور کرد، چاوی بە وشەی تەماتە نەکەوت، پێی گوت برام، بەهێت دەوێ هەیە، هەنارت دەوێ هەیە،قەیسیت دەوێ هەیە،خورمات دەوێ هەیە، تەنانەت پیازو ترێی ڕەش و سپیشت دەوێ هەیە) واتا نەیگوتوەە سێوێکی سوور دابنێین، بەمەش ڕۆماننووس بیری چۆتەوە پێشتر چی نووسیوە!
- لا139 نووسیویەتی:(کاتێ هەڵاتم دەمزانی شەوێك دادێت ماڵی موختار بە سەرمان دادەدەن) لێرەدا، وا دەردەکەوێت کە دوای هەڵاتنی مەلا تەیفووری خەون بین، پیاوەکانی موختار چوونەتە سەر ماڵەکەی بۆ ئەوەی بیکوژن، بەڵام ڕۆماننووس هەر خۆی پێشتر لەلاپەڕە 122 دەڵێت:(دوای ئەوەی پاسەوانەکان، موختار ئاگادار دەکەنەوە، شەوی پێش ئەوەی گێناس و بەختەوەر بگەنە گوندەکە، دابووی بە سەر ماڵی مەلا داو مەلاش چووبوو دەست بە ئاو بگەینێت، هەرچۆنێك بێت هەر ئەو شەوە بۆی دەرچوو کتێبەکەی ڕزگار کرد) واتا هەمان شەو ، بە ڕێکەوت خۆی ڕزگار کردووە. بۆیە ئەمە دوو گێڕانەوەی پێچەوانە و هاودژی یەك ڕووداون!
- لا140 نووسیویەتی:(دەڵێن توورەگەکەی ڕوو کردبووە سەر عەرزەکە، دە دوانزە گوڵی بڕاو کەوتبوون، بەختەوەر کەمێك پەشۆکا) بەڵام شەش دێر دواتر، هەر خۆی ئەم قسەیەی خۆی ڕەت دەکاتەوەو دەنووسێت:(کاتێ توورەکە گوڵیەکانی ڕووکردە سەر زەوی، هیچ مووچرکێك بە جەستەی دانەهات).
- لا 141 نووسیویەتی:_(بەخشەوەری بینی زۆر نەگۆڕاوە، بەڵام سەرو ڕیشی سپی بووە) مەگەر گۆڕانی مرۆڤ چۆنە؟
- لا 144 نووسیویەتی:_(لە سەر کومبارێکی نایلۆن دانیشتبوو) نازانم کە کومبار بووە، چۆن نایلۆن بووە؟
- لا 159 نووسیویەتی:_(بە درێژایی سەدەی بیست و یەك، ڕیشاڵە تێکچڕژاوەکانی دەردەکەوتن) سەدەی بیست و یەك، تازە دوو

دەیەی لێ ڕۆیشتووە، ئیدی نازانم بە درێژایی سەدەی بیست و یەك بێ؟

- لا 166 نووسیویەتی:_(جوعە قەمبوور پیر ببوو، لە سەرووی هەشتاوە بوو، پیری پێوە دیار نەبوو، خاوەن جەستەیەکی گردبووەوە تۆکمە بوو) بە تەنها لەو پەڕەگرافە، ڕۆمانووس دوو هەڵەی کردوونە. یەکەم: ئایا کەسێك تەمەنی لە سەرووی هەشتا ساڵەوە بێت، پیری پێوە دیار نییە؟ دووەم: جوعە کە قەمبوور بووە، چۆن جەستەیەکی گردبووەوەی هەبووە؟ بە تایبەتی کە ئەو کارەکتەرە لە زگماکییەوە، بە کووڕی لە دایك بووە؟
- لا 172 نووسیویەتی: _ (جەژنی سەربەخۆیی ئەمەریکا، هەموو ساڵێك لە بەرواری 4 ی گەلاوێژ بەڕێوە دەچێت) بێگومان ئەمە هەڵەیە، چونکە جەژنی سەربەخۆیی ئەمەریکا، لە 4 ی تەممووزە، ئایا ئەو ڕۆژە ڕێکەوتی چواری گەلاوێژ دەکات؟
- لا 174 نووسیویەتی:([illegible] *1776* [illegible] *:*(بە کوردییەکی ڕەوان گوتارەکەی پێشکەش کرد) سەرنج لە قسەکانی و ڕەوانییەکە بدەن، بزانن یەکدەگرنەوە؟
- لا 185 نووسیویەتی:([illegible] *186* [illegible] *:*(کاتێك جمکانەی دووەم دڵی وەستا، لەگەڵ مردنە کتوپڕەکەی مەلا کۆتر لێی تێکچوو، کاتێکیش قژە زەردەکە سواری فڕۆکە بوو بۆ ئەوەی بگەڕێتەوە هۆڵەندا، باوەشیان لەیەك نەدا) ئەمە مانای وایە، تەنها یەکێك لە جمکەکان لەگەڵ ژنە قژ زەردەکە چووە، چونکە جمکی یەکەمیان مردووە!
- لا 188 نووسیویەتی:(دوو گەنج بە بەهانەی کڕینی چەند شوشەیەك شەراب، خۆیان گەیاندە ناو دۆڵەکە، ئەم شارۆچکەیەی کە جاران پێی دەگوترا میوانخانەی شۆڕش، خێوەتەکان نەمابوون، نانەواخانەکە وێران ببوو، بارەگاکان ڕووخابوونە سەر یەك) ئەمە مانای وایە ئاسەواری ژیانی لێ نەماوە، کەچی

چەند دێڕێك دواتر و لە لاپەڕە 189 دا ئەمجارەیان دەنووسێت:(چەندین گالۆن بە نزینییان خستە ژێر دار مێوەكانەوە) نازنم ئەو گالۆنە بەنزینانە، لەو شوێنە وێران بووە لە كوێ هاتن؟! بە تایبەتی پێشتر ڕۆماننووس باسی بەنزینی نەكردووە!

- لا 188 نووسیویەتی:_(هەموو پاییزانێك دەیان هێشووە ترێی ئاوسییان بە ژێر گەڵاكاندا شۆردەكردەوە) ئەمەی ئەو باسی دەكات، دەبێ هاوین بێت، چونكە لە پاییزدا، ترێ زۆر كەم دەبێتەوە و هەر نامێنێت.

چەند نموونەیەك لە ڕێزمانی هەڵە لە كتێبەكەدا:_

بە گشتی ڕێنووسی ئەم ڕۆمانە، لە زۆر شوێن هەڵەیە و نووسەر ڕەچاوی هیچ ڕێسایەكی زمانەوانی نەكردووە. بە تایبەتی لە داڕشتنی ڕستە و كردارەكانی تاك و كۆ، یاخود بكەر و كار. لێرەدا چەند نموونەیەك لە ڕۆمانەكە وەردەگرین.

- لا 39 نووسیویەتی:_(سەرۆك و دارو دەستەكەشی لە ژێر كەپرێك دانیستبوو) سەرنج لە كردارەكانی تاك وكۆ لە ڕستەكە بدەن.
- لا 43 نووسیویەتی:_(سەرۆك هۆزەكان، بە پەنجەی شایەتمان ڕاوەشاندنەوە دەهاتە خەونەكانییەوە) سەرۆك هۆزەكان كۆیە، بۆیە دەبوو بنووسێت (دەهاتنە خەونەكانییەوە).
- لا 48 نووسیویەتی:_(خەڵاتیش، یا سەركە قەندێكە، یا شەڕواڵێكە یا كڵاوێكە) خەڵات هەڵەیە و خەڵاتەكانیش دروستە.
- لا 56 نووسیویەتی:_(خۆڵی هەیوان وەكو لم وابوون) وابوون هەڵەیە، وابوو ڕاستە.
- لا60 نووسیویەتی:_(خاتوون دەمێك بوو لە تەنیشت سەرۆك دانیشتبوو، ئەمجارەیان سەرۆك هاوارێكی كرد، خانمە سەرۆك ئاوڕی لێ دایەوە) ڕۆمانووس بە شێوەیەك ڕستەكەی داڕشتووە، وەك ئەوەی خانمێك هەبێت و سەرۆك بێت، نەك ئەو خانمە خاتوونی ژنی سەرۆك بێت. زمانی كوردی زمانێكی وردە، یەك هەڵەی بچووك لە نووسین، تەواوی مانای ڕستەكە دەگۆڕێت. پاشانیش، دەبوو نووسەر بزانێت، ژنی سەرۆك پێی ناگوترێت خانمە سەرۆك، بەڵكو خانمی یەكەمی پێ دەگوترێت. ئەمانە زانیاریی زۆر سەرەتایین، بۆ كەسێك كە ڕۆمان بنووسێت.
- لا 66 نووسیویەتی:_(سەدەی نۆزدە و سەدەكانی خوارتر) سەدەكانی پێشوو، پێشووتر هەن، بەڵام نەمبیستووە سەدەی خوارتر هەبن!

- لا72 نووسیویەتی:_(بەو پێغەمبەرانەی دەکرد، کە لە دەست قەومەکەی هەڵاتبێ) بەو پێغەمبەرەی دەکرد دروستەکەیە.
- لا 72 نووسیویەتی:_(دەتگوت دەرزی لای فارابی خوێندووە) ئایا دەرس و دەرزی، هەمان مانایان هەیە؟
- لا 76 نووسیویەتی:_(بگەڕێتەوە لای باوکە پیرەمێردە پە ژمووردەکەی) مەبەست باوکە پیرەکەیەتی، بەڵام ڕۆماننووس بە شێوەیەك نووسیویەتی، وەك ئەوەی باوك و پیرەمێردێك بن!
- لا80 نووسیویەتی:_(ئێوارە ڕۆژنامەوان زۆر ماندوو بوو، یەکسەر دەگەڕێتەوە ژوورەکەی بۆ ئەوەی بخەوێت، جلەکانی لە بەر داکەندو تەنها بە دەرپێیەکەوە چووە سەر جێیەکە) مەبەست ئەوەیە، کە ڕۆژنامەنووسەکە خۆی جلەکانی دەگۆڕێت، کەچی ڕۆماننووس بە شێوەیەك نووسیویەتی، وەك ئەوەی کەسێك جلەکانی لەبەر دابکەنێت!
- لا 106 نووسیویەتی:_(زۆربەیان تا دەمە و ئێوارە دەخەوت) سەرنج بدەن، بکەر کۆیە کار تاکە.
- لا 139 نووسیویەتی:_ (پێی لە گوێی بڕاوی موختارەکانی ئەم دەڤەرە بوو) سەرنج لە ڕستەکە لە ڕووی زمانەوانییەوە بدەن.
- لا 201 نووسیویەتی:_(زۆریان پارچە پەڕۆیان بە دەستەوە بوو، ڕای دەوەشاند) دیسانەوە بکەر کۆیە، کار تاکە.

وەسف:_

وەسف، یەکێکە لە ڕەگەزە سەرەکییەکانی ڕۆمان و لە پاڵ ڕەگەزەکانی دیکە، بینای هونەری ڕۆمان پێك دێنن. زمانی وەسفکردن، دەبێ زمانێکی هونەری جوان، ورد، هاوکات بابەتی و لۆژیکیش بێت، کە بشێ وەسفەکە بکاتە جێگەی سەرنج و باوەڕی خوێنەر. وەسف لەو ڕۆمانەی ئەحمەدی مەلادا، هێندە سەیر و سەمەرەیە، کە خوێنەر گومان دەکات ڕۆماننووس زمانێکی هێندە هەژاری لە ڕووی ئستاتیکی و هونەرییەوە هەبێت، بۆ ئەوەی وەسفی شتەکانی پێ بکات. لەو ڕۆمانەدا، خوێنەر بەرچەندین وەسفی سەیر و سەمەرە دەکەوێت. بۆ نموونە:

- لا 81 نووسیویەتی:_(لە پڕێکدا قاقایەکی کرد، قاقایەك بوو، گوێی گوێدرێژەکەی دەلەراندەوە، پێکەنین نەبوو، قاقا بوو، شتێك بوو لەو دیو قاقاشەوە، بە جێگەیەك قاقای دەکرد، وەك شەربەیەکی زەبەلاح سەر و قلپ کرابێتەوە) لای من بە هیچ شێوەیەك گونجاو نییە، ئەمە زمانی وەسف بێت لە ڕۆمان، لای ئەحمەدی مەلا.
- لا 81 نووسیویەتی:_(هەمان قاقا بە گەرم و گوڕتر و

شێتانەتر، وەك بەرمیلە شەڕاب دەلەرییەوە) بەرمیلێك شەڕابی تێدا بێت، تۆ بڵێی لە بەر قورسایی بلەرێتەوە؟

- لا 82 نووسیویەتی:_(ئەو هەموو کالۆریەی فاسۆلیا بە هەند وەرنەگرین) کەواتا دەبێ پرۆتین بووبێت نەك کالۆری.
- لا 89 نووسیویەتی:_(هەندێ پەنیر و هەندێ نان و مەتارە ئاوەکە و کاڵەکێکی نۆ مانگیلەی لە سەر سفرەکە دانا) کاڵەکی نۆمانگیلە، چ مانایەکی هەیە؟
- لا 89 نووسیویەتی:_(توێکڵێکی تەنکی لە لەشی کاڵەکەکە داماڵی) سەرنج لەو وەسفە بدەن؟
- لا 90 نووسیویەتی:_ (کاڵەکەکەی درێژکردوو وەك سپرینگێکی خاوی لێ هات) ئاخر کاڵەك لەکوێ و سپرینگ لە کوێ؟
- لا 116 نووسیویەتی:_ (ئەم خەونە شێدارانە) خەونی شێدار چ مانایەکی هەیە؟
- لا 116 نووسیویەتی:_ (دەستی کرد بە فیکە لێدان، فیکەیەکی پڕ گلەیی بوو) فیکەی پڕ گلەیی چ مانایەکی هەیە؟
- لا 127 نووسیویەتی:_(وەك گوندێکی زلی ناقۆلا، بە بێ پلان زل دەبوو) گوندی زل، چ جوانییەکی تێدایە.
- لا 132 نووسیویەتی:_ (ماڵ کاولییەکی پەتی بوو) کەس وەسفی وەهای بیستووە؟
- لا 139 نووسیویەتی:_ (بەخشەوەر هەموو گیانی بوو بوو بە دوو گوێ) مەگەر مرۆق خۆی دوو گوێی نییە؟
- لا 172 نووسیویەتی:_ (پێویستیان بە بۆنی هاڵاوی فەلسەفەی هاوچەرخ هەبوو) سەرنج لەو وەسفە بدەن! مەگەر هاڵاو بۆنە یان گەرمایی؟

خاڵێکی دیکە لە بارەی ڕۆمانەکە بە بڕوای من ئەوەیە، کە ڕۆماننووس لە پێدانی ڕۆڵ بە کەسایەتییەکان، سەرکەوتوو نەبووە. بە شێوەیەك کە بگونجێت لەگەڵ پاشخانی هزری و ڕۆشنبیریان. بۆ نموونە: کاتێ کارەکتەری مەلا کێتر، هەڕەشە لە ئاغا دەکات، ڕۆماننووس دەنووسێت:_(مەلا کێتر دەستی بۆ گۆپاڵەکەی درێژ کردوو تووڕە دیاربوو گووتی: هەی بێ نامووسی قەحپە باب، هەی سەگی سەگباب، هەی کاوێزی حیزباب) دەپرسین، ئەمە زمانی کەسێکە بە پیشە مەلا بێت و بەردەوام لە مزگەوت بێت؟ دواتر مەلا و هیچ کەسێکی دیکە، قەت بوێری ئەوەیان هەبووە بەو شێوەیە قسە بە ئاغایەك بڵێن؟

دواجار دەڵێم، ئەحمەدی مەلا، شاعیر و نووسەرێکی بە توانا و دیار، سەنگین و ڕۆشنبیرە و لای من و یەکێکە لەو نووسەرانەی بە بایەخەوە نووسینە جۆراوجۆرکانی دەخوێنمەوە. بە داخەوەم

که ئەو ڕۆمانەی بەو ئاستە نووسیوە. هیوادارم ئەمە، هەڵکارەکەی پەلەکردن لە نووسین و بڵاوکردنەوە نەبێت، چونکە ئەو ساڵانێکی زۆر و درێژە لەوە دەرچووە تەنها بۆ ناو و نمایش کتێب بڵاو بکاتەوە.

- پەراوێز: کەشتییەکان ناگەڕێنەوە، نووسینی ئەحمەدی مەلا، بڵاوکراوەی: ئەندێشە _ 2020

لە پەڕاوێزی ململانێی پارتی و پەکەکەدا.. ستیڤان شەمزینی

شەڕی عوسمانلی و سەفەوی بە وەکالەت

پارتی و پەکەکە هەندێ جیاوازییەکانیان خاڵی ناوکۆیی و لێکچووی زۆر لە نێوانیاندا هەیە. هەردوولا خاوەنی کاریزمای تەوتەمئاسان و مەیلی سەرکردەپەرستی تیایاندا زاڵە، هەردوولا گووتارێکی ستالینیستانەیان هەیە بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ کۆی هێزە سیاسییەکانی تر، ئەویش ئەوەیە: پاکتاوکردن یان رادەستبوون. وەک یەک دوو هێزی تۆتالیتەر و تاکڕەهەندن، سەرچاوەی ئایدیا و بیرکردنەوەیان بیروڕای سەرکردە یان رابەرێکە نەک هزرێکی سیاسیی دیاریکراو. وەک یەک مەیلی پاوانخوازیی بووە بە هەموو ئەجیندایان، لە کن هەردوو هێزەکە ئەوەی حسابی لەسەر ناکرێت ویست و رای تاکەکەسە، چوونکە هەموو شت لە قووچەکەوە شۆڕ دەبێتەوە بۆ خوارەوە. هەردوولا کەمێک پاساو و بەهانەی نیشتمانی و نەتەوەیی دەکەنە سترەکتەری ڕەوایدان بە سیاسەتی داپڵۆسین. وەک یەک مامەڵەی توند دەکەن لە هەمبەر ڕەخنە و دەنگی ناڕەزایەتی ناوخۆیی و دەرەکی.

ساڵانێکی زۆر یەکێتی نیشتمانی ئەو مەیلە پاوانخوازییەی هەبوو بە تایبەت لە دەیەی هەشتاکانی سەدەی رابردوو بە مۆنۆپۆڵیی گۆڕەپانی سیاسیی کوردستان. لەم سەنگەوە یەکێتی چەندین شەڕی گەورەی لەگەڵ کەی حزبەکانی تری ناو مەیدانەکە هەڵگیرساند و توانی بەشێوەیەکی ڕێژەییش سەرکەوتنی بەرچاو بەدەستبهێنێت. دوای راپەڕین تاکە هێزێکی گەورە کە ئاستەنگی بەردەم خەونە پاوانخوازییەکانی یەکێتی بووبێت لە باشووری کوردستان، تەنیا پارتی بوو، ئەمیش هێزێکی

هاوشێوەی یەکێتی پاوانخواز بوو و دەیویست بەهەر نرخێک بووە کوردستان بکاتە وڵاتێکی دیکتاتۆریی یەک حزبی و یەکڕەنگی، هەروەک ئەمە هەمان ئەجێندای یەکێتیش بوو، بەڵام دوای ڕووداوەکانی 31ی ئاب، هاوکێشەکە بە تەواوەتی گۆڕا، یەکێتی لە هێزێکی هەرشبەری پاوانخوازەوە بوو بە هێزێک کە بەرگریی لە قەوارەی خۆی بکات و واز لە هەر خەونێکی پاوانخوازیی بهێنێت.

لەگەڵ پرۆسەی ئازادیی عێراق و چوونی مام جەلال بۆ بەغداد، دەرفەتێکی تر بۆ ڕووی ناکۆکییەکانی ناو یەکێتیدا کرایەوە، ئیدی دابڕان و باڵباڵێنی یەکێتی هەموو خەونە پاوانخوازییەکانی ئەو حزبەی خستە تابوتەوە، پاشتر بە جیابوونەوەی گۆڕان، بە تەواوەتی خەونی پاوانخوازیی یەکێتی لە گۆڕنرا. ئێستا یەکێتی هێزێکە هێندەی لە سەنگەری بەرگرییدایە تاکو بەم قەبارەیەی ئێستای خۆیەوە بمێنێتەوە، هیچ کات لە هەوڵی ئەوەدا نییە هیچ نەبێت لەم قۆناغەدا مۆنۆپۆڵی هەموو باشووری کوردستان بکات، بەڵکو هەموو هەوڵێکی لەوەدا چڕ کردۆتەوە زۆنی سەوزی پێشووی لە دەستدا بمێنێتەوە، بۆیە ڕۆڵی یەکێتی لە شەڕی جەمسەرەکان و ئەنگێزەی پاوانخوازییدا ڕۆڵێکە لە پەڕاوێزدا، یان ئەکتەرێکی کۆمبارسی ئەو شانۆگەرییەیە عوسمانییە نوێیەکان و سەفەوییە تازەکان لەسەر سەحنی کوردستان وازی دەکەن.

هەرچی بزووتنەوەی گۆڕانیشە هێزێکی پۆپۆلیست و بێ ناسنامەیە، ئەو قورساییەی نییە ببێتە تەرەفێک لە شەڕی جەمسەرەکاندا و بەشدارییەکی ئەکتیڤی تێدا بکا، هەڵبەتە لەم قۆناغەدا لە بەرانبەر پاوانخوازیی پارتیدا لە یەکێتی ئەکتیڤترە، بەڵام یەکێتی و گۆڕان وەک هامشی پێکەکە لە بەرانبەر پارتیدا دەردەکەون نەک وەک دوو هێزی خاوەن پلاتفۆرمی سیاسیی سەربەخۆ، بزووتنەوەی گۆڕان حزبێکی بێ چارەنووسە لە هاوکێشەکانی داهاتوودا، دوور نییە وەک حزبی ئایندە و ئاڵای شۆڕش و پارتی کار، لە زەمەنێکدا خۆی حەل نەکات بۆ گەڕانەوە یان یەکگرتنەوە لەگەڵ یەکێتی، یان دوای نەوشیروان مستەفا* دووچاری لەکترازانی گەورە دەبێتەوە بە هۆی ئەوەی یەک ڕوانگەی سیاسیی هاوبەش نییە ئەو هەموو ناکۆکیی و فرە ئایدیالییەی نێو گۆڕان کۆ بکاتەوە.

ئەوەی ئێستا لە گۆڕەپانەکەدا کێشمەکێش دەکەن وەک دوو کارەکتەری سەرەکیی، پارتی و پەکەکەن. ئەم دوو هێزە وەک وتم دوو هێزی پاوانخوازی مەترسیدارن، کە جگە لە ڕەنگی خۆیان هیچ دەنگ و ڕەنگێکی دیکە قبوڵ ناکەن. بۆ وێنە لە ڕۆژئاوای کوردستان باڵی پارتی “ئەنەکەسە” قەدەغە کراون و زیندانەکانی یەپەگە پڕکراون لە کادرە چالاکەکانی ئەو ئەنجوومەنە، کەناڵی ڕووداو قەدەغە کراوە،

بەڵام دوای 400 شەهید یەپەگە “مەنبەج”یان رادەستی رژێمی سوریا کردەوە، تا ئێستاش پەیکەرەکانی حافز ئەسەد لە ژێر قەڵەمڕەوی یەپەگە وەک خۆیان بێ دەستکاریی ماونەتەوە، بەڵام لە شاری عامودا هەڵمەتی سووتاندنی ئاڵای کوردستانیان دەستپێکرد!، لەلای پارتیشەوە بارەگاکانی پەکەکە داخراون لە زووەوە، هەڵسووڕاوانی پەکەکە و تەڤگەری ئازادیی ڕۆژانە دووچاری زیندانیکردن دەبنەوە، پەیامنێری تەلەفزیۆنێکی پەکەکە بەناوی “ویدات” بەشێوەیەکی سیستماتیکراو لە ژێر قەڵەمڕەوی پارتیدا شەهید کرا، ڕێگە لە میتینگ و ئاکسیۆنی ئاپۆچییەکان گیرا لە شاری هەولێر، بەڵام لە بەرانبەردا چەندین بارەگای ئەرتەشی تورک و میت بە ئازادانە کاری سیخوڕیی خۆیان دەکەن.

لە هەمووی تراجیدیتر ئەوەیە، ئەم دوو هێزە “پارتی و پەکەکە” لە گەمەی ناوچەییەکەدا دابەشبوون بەسەر هەردوو جەمسەری ئێرانی و تورکیدا. یان راستتر بڵێم گەڕانەوەیەک هەیە لەلایەن ئەو دوو هێزەوە بۆ زەمەنی ناکۆکیی میرنشینە کوردییەکان و ساتەوەختی پەیماننامەی چاڵدێران کە تێیدا کوردستان بەسەر سەفەوی و عوسمانلیدا دابەشکرا. ئاشکرایە پارتی ڕێکەوتنی لەگەڵ تورکیا واژۆ کردووە بۆ فرۆشتنی نەوت بەو دەوڵەتە تاکو ماوەی پەنجا ساڵ، هەرچی پەکەکەشە لەوەتی ڕێککەوتنی لەگەڵ ئێران نوێ کردۆتەوە چالاکی “پژاک”ی سڕ کردووە! جێی پرسیارە لەوەتی شەڕی سوریا هەیە هێزێکی چەکداری ڕێکخراوی وەک پژاک تەنیا یەک فیشەکیشی نەناوە بە ئێرانەوە! هەر هەڵبژاردنی جەمیل بایک وەک سەرۆکی کەما جڤاکین کە کوردێکی عەلەویی شیعە مەزهەبە مەدلولاتی سیاسیی خۆی هەیە، ڕەنگە یەکێک لە مەغزاکانی دڵنیایدان بێت بە ئێران.

ناکۆکی پارتی و پەکەکە، هیچ پەیوەندییەکی نییە بە پرسی نەتەوەخوازییەوە، شەڕی سارديان کە هیوادارم نەگاتە پێکداهەڵپڕژان و پێکدادانی سەربازیی، پەیوەندیی هەیە بە شەڕی عوسمانلی و سەفەوییەوە، پەیوەندیی هەیە بە نەزعەی پاوانخوازیی ئەو دوو هێزە کە دوو هێزی کۆنسەرڤاتیستی کوردستانن. لێرەدا دەتوانین هێما بکەین بە ڕۆژئاوای کوردستان، کە پارتی دەیەوێ بە دەڵاگرتنی تورکیا لە ژێر دەستی یەپەگە دەریبهێنێت، تاکو لە ئەگەری دابەشبوونی ناوچەکە ئەو بەشەی کوردستان نەبێتە جێگەیەک بۆ لێدان لە بەرژەوەندییەکانی تورکیا، هەرچی یەپەگەشە “وەک باڵی سوریای پەکەکە” دەیانەوێ بە ئەجێندای ئێرانی ڕێگە بگرن لە دابەشبوونی سوریا، هەربۆیە شتێک لە ڕۆژئاوا نەماوە بە ناوی “کوردستان” بەڵکو زاراوەی “کەنتۆن” جێی ناوی کوردستانی گرتۆتەوە، لە ئەدەبیاتی سیاسیی یەپەگەشدا باس لە هیچ قەوارەیەکی کوردیی نەکراوە، ئەگەر

پارتی بیەوێ بەرژەوەندییەکانی تورکیا لە سوریا بپارێزێ، ئەوە پەکەکەش خواستی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئێرانی لە سوریادا هەیە.

سەبارەت بە شەنگالیش کە پەکەکە دەیویست بیکاتە کەنتۆنێک، دیسان ئەمەش هەر هەوڵێکی تری ئێران بوو، تاکو بگەنە بن لووتی تورکیا، لەو ڕێگەیەشەوە دەروازەیەکی نزیکتر بۆ گەیاندنی یارمەتی بە ڕژێمی سوریا دەستەبەر بکەن. دواجاریش بە تەواوکردنی نیوە مانگی شیعە “هلال الشیعی”!! دژایەتیکردنی پارتیش لەو دیدگایەوە بوو تورکیا نەیدەویست لە نزیک سنوورەکانییەوە کەنتۆنێکی سەر پەکەکە وەک پایەگایەکی ئێرانی لە ئارادا بێ، بۆیە ناکۆکیی پارتی و پەکەکە لەسەر کەنتۆنی شەنگال لە سترەکتەرەوە ناکۆکیی ئێرانی- تورکی بوو، بەڵام ڕووپۆشکرابوو بە پرسە نەتەوەییەکان لەلایەن هەردوو لاوە.

ماوەتەوە بەڵام پاساوی پارتی و پەکەکە بە ناکۆکی و شەڕکردن لەگەڵ یەکتر، بارەمەترێک نییە ڕاددەی نەتەوەییبوون و خەمخۆریی هیچکامیان نیشان بدات بە دەزی نیشتمانی، بە پێچەوانەوە وەک لە سەرەتاشەوە چەند جار ئاماژەم بۆ کرد هەر ناکۆکی و شەڕێک لە نێوان ئەو دوو هێزە زیاتر فاکتەری دەرەکی و خەونی پاوانخوازیی ڕۆڵی تێدا دەگێڕێ، ئەگەرنا لە دیتنی مندا نە پەکەکە لە پارتی نەتەوەییترە نە پارتیش لە پەکەکە پەرۆشترە بە دەزی کورد. لە ئەگەری هەر شەڕێکدا ناتوانین بڕوا بە هیچ پاساوێک بکەین، چوونکە لە ئێستاوە بەرچاومان روونە داگیرکەرانی کوردستان چ سەفەوی و چ عوسمانی، دەیانەوێ شەڕی بەرژەوەندییەکانی خۆیان لە دەرەوەی وڵاتەکانیان و لەسەر خاکی کوردستان بکەن، وەک روونە جارێکی تر نەخشەی ناوچەکە لەلایەن زلهێزە جیهانییەکانەوە دادەڕێژرێتەوە، چ ئێران، چ تورکیا دەخوازن بە کەمترین زیان لەو پرۆسەیە دەربچن لەسەر حسابی کورد، ئەو دوو هێزەش “پارتی و پەکەکە” وەک دوو مقاش بۆ بەرژەوەندییەکانیان بەکاردەهێنن، بەڵام هەر کات ئەو دوو دەوڵەتە “تورکیا و ئێران” هەر چەشنە ڕێکەوتننامەیەک بهێننە ئاراوە لە نێوانیان، هەردوو لایەنی پەکەکە و پارتی، ئەگەر تووشی ئاشبەتاڵ نەبن دەبێت بچنە قۆناغی متبوونێکی دوور و درێژەوە، بەمەش تاکە زیانمەند بە پلەی یەکەم دەزی نەتەوەیی کورد و هاووڵاتیانی کوردستان دەبن.

3-3-2017
نەخشەخانەی گلیاد ئاینس
ئەڵمانیا – بیلەفێڵد

*خوێنەر دەبێت بەرچاوی ڕۆشن بێت ئەم وتارە دوو مانگ و نیو پێش مردنی نەوشیروان نوسراوە

تێبینی: ئەم وتارە لە بەرگی دووەمی کتێبی "قوتووی عەتار" لە لاپەڕە 35-39 چاپ بووە، کە ئەو کتێبەش لە سەرەتای ساڵی 2018 بە چاپی کاغەز لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکراوەتەوە.

نەخشەبەردەکەی دەربەند بووە قوربانی نەزانی و بەرژەوەندخوازی.. ڕەسوڵ بێسکێنی

نەخشەبەرد لەسەر ڕووی شاخ (منحوتە جبلیە) بریتیە لەو جۆرە نەحتەی بەشێوەی (نەحتی بارز) لە ناو چوارچێوەیەکی قوڵ بەجۆری جیاواز، لەسەر ڕووی بەرد و لەلاقەدی شاخەکان هەڵدەکەندرێت، وێنەی خواوەند و هێما و پاشا و دیل و نوسینی مێخی (بزماری) لەسەر هەڵدەکەندرێت.
نەخشەبەردەکانی چیاکانی کوردستان زۆرن و بۆ سەردەمی جیاواز دەگەڕێنەوە، زۆربەی ئەو نەخش و پەیکەرانە بۆ وێنەی پاشا و فەرمانڕەوای گەلە کۆنەکانی کوردستان دەگەڕێنەوە، یاخود گەلانی بێگانە هاتوونە کوردستان و لەئەنجامی شەڕدا سەرکەوتون و وڵاتەکەیان داگیر کردووە و ئەنجامی سەرکەوتنەکانیان تۆمارکردووە، زۆربەی جار ئەو پەیکەرانە، بەهۆی شوێنی یەکلاکەرەوەی شەڕەکان، لە دەربەندەکان دروست کراون، لێرەدا باسی نەخشەبەردی دەربەندی ڕانیە دەکەین.
دەربەندی ڕانیە پێشتر بە(دەربەندی ڕەمکان) ناسراوە، هەردوو چیای کێوەڕەش و ئاسۆس لەیەکتر جیادەکاتەوە، لەڕووی سەربازی و بازرگانی و گەشتوگوزارەوە، بەدرێژایی هەموو سەردەمەکان شوێنێکی گرنگ و بایەخداربووە، دەربەند تەنگەبەری ئاوی زێی بچووکە، ئاوەڕێی ڕووبارەکە قوڵە، پێی دەڵێن (قولەی دەرەند)، ئاوەکەی ڕوونە و گەروێکی بەرتەنگ دەبڕێ، ڕێگاکەی بۆ ماوەی چارەکە میلێك بەردین و

سەختە، دەربەند شوێنێکی گرنگە، چونکە بەسەر تاکەڕێگادا دەڕوانێ، جگەلەهەندێ ڕێچکەی سەخت، وڵاتی ئێران و پشدەر بەبیتوێن و کۆیە…هتد، بەیەکەوە دەبەستێتەوە.

بەهۆی گرنگی شوێنەکە لەهەموو سەردەمەکان دەسەڵاتدارانی ناوچەکە، هەریەك لەودەسەڵاتدارانە لەسەردەمی خۆیاندا، قەڵایان لەدەربەند بنیاتناوە، هەمیشە قەڵاکانی بنکەی لەشکر و سوپابوون، قەڵاتی دەربەند دەکەوێتە بەری چیای ئاسۆس، ئەمە هی سەردەمێکی زۆرکۆنە، پێدەچێت هاوزەمانی ئەکەدی و ئاشوورییەکان بێت، هی سەردەمی (کوواری) فەرمانڕەوای شمشارە (شوشاڕا) بێت، دیوارەکانی هەروەکو خۆی ماوەتەوە، بەداخەوە بەناوی شوێنی گەشتیار و سەیران بەشێ فڕێ شوێنی قەڵاتەکە تێکدراوە.

لەسەردەمی نزیکیش چەند قەڵایەکی لێ دروستکراون، لەسەردەمی (خان ئەحمەد خانی ئەردەڵانی)دا سەرکارێکی ئەو هاتێتە ئەوێ، بەناوی (وسوئاسکان یان وسوئاسکە) قەڵایەکی لەنزیك قەڵاتە کۆنەکە دروست کردووە، بەدووری سەد مەتر بەلای ڕۆژهەڵاتدا، ئەویش هەر لەبەری ئاسۆسە، شوێنەواری ماوە، هەر بەناوی ئەو پیاوە ناسراوە، هەتائێستاش پێی دەوترێ (قەڵاتی وسوئاسکان یان وسوئاسکە)،دیوارەکانی بەبەردی زۆر گەورە دروستکراوە، بەداخەوە ئەویش شوێنەوارەکەی بۆ سەیرانگا تێکدراوە، دوای ئەوە لەلایەن دەوڵەتی عوسمانییەوە قەڵایەکی تر لەبەری دەربەند، لەسەرزێی بچووك، بەبەری کێوەڕەشەوە دروستکراوە، (برزێزێسکی)ئەو قەڵایەی دیوەو دەڵێ: قەڵایەکی تورکان لەلای ڕاستی زێی بچووك هەڵکەوتووە، ئەو قەڵایە باج وەرگری دەوڵەتی عوسمانی تێدانیشتەجێ بوون، قەڵایەکی بچووك بووەو دواتر وێران بووە، هەتائەو وڵاتە کەوتەدەست پاشای گەورەی سۆران، محەمەدپاشای ڕەواندز، لەمانگی جەمادی دووەمی (1243ك)ئەو وڵاتەی گرت، ئەویش قەڵایەکی لەسەررووی ئەو قەڵایە دروستکرد، هەر بەبەری کێوەڕەشەوە، دوای نەمانی حوکمی پاشای گەورە، ئەو قەڵایە کەوتەدەستی سەرکارانی دەوڵەتی عوسمانی، سەردەمێك حەماغای کۆیە لەو قەڵایەدا سەرکاری دەوڵەتی عوسمانی بوو، لەساڵی (1275ك)حەماغا لەدەربەند میر قەڵات بووە، سەرانەی لەعەشیرەتەکانی دەوروبەر وەردەگرت، لەگەڵ باج وەرگرتن لەو کاروانانەی بەوێدا تێدەپەڕین.

لەکاتی جەنگی یەکەمی جیهان لەساڵی (1918ز)کاتێ ئینگلیز هاتە ناوچەکە ئەو قەڵایەی داگیرکردووە، دواتر ئەو قەڵایەش وێران بووە، (دەبلیو ئار هەی= W. R. Hay) ئەفسەری سوپای ئینگلیز. کەدواتر بووبەحاکمی سیاسی ئینگلیز لەهەولێر،دەڵێت: دەربەند شوێنی گوندێکی کلاوە بوو، لەگەڵ قەڵایەکی ڕووخاو، بۆ وەرگرتنی سەرانە لە

عەشیرەتەکانی دەوروبەر، لەگەڵ بارج وەرگرتن لەو کاروانانەی بەوێدا تێدەپەڕین.

دەسەڵاتی ئینگلیز چەند ژوورێکیان لەهەمان شوێن دروستکرد، بۆ حوکمڕانی خۆیان (نەقیب بارکەرو کەپتان کۆك)، دواتر (ئیدمۆندس) وەك جێگری حاکمی سیاسی ئینگلیزو هاوکارەکانیان لەوێ نیشەجێ بوون، بەڵام شوێنەواری ئەو قەڵایانەی بەری کێوەڕەش نەماون، شوێنی بازگەکان تێکدراون، سەرەڕای ئەوە دواتریش شوێنەکە گرنگی خۆی لەدەست نەداوە، تادەگاتە ئەم سەردەمە بەردەوام شوێنی بنکەی سەربازی بووەو زاڵگەی باج و پشکنین لەسەر ڕێگاکە جێگیرکراوە.

زاڵ بوون بەسەر ئەم دەربەندەدا، ئاماژەی هێزو دەسەڵاتی زۆری فەرمانڕەوای ناوچەکە دەردەخات، لەو ڕوانگەیەوە لەنێوان جادەکەو زێیەکەدا لەبەرامبەر قەڵاتی دەربەند بەبەری کێوەڕەشەوە شوێنەواری نەخشەبەرد (مسلە)ێکی کۆن بەشاخەکەوە هەیە، لەو شوێنەی زێی بچووك، لەسەنگەسەر دێی ناودەشت جێ دێڵێ، دەچێتە ناو دەشتی بیتوێنی باشووری ڕانیە، نەخشەبەردەکە وێنەی پیاوێکی لەسەر هەڵکەندراوە، سەرەڕای ڕاپۆرتی ناکۆك و دژبەیەك، ئەو نەخشەبەردەی لەدەربەندی ڕەمکان هەیە، نەخشەکە لاشیپێکە یەك مەتربەرین و (60سم) بەرزە، بەڕێز (تی، ویڵدان بڕاون) لە حوزەیرانی (1958ز) لەسەردانێکدا بۆ گەلی سەنگەسەر چاوی پێیکەوتووە، نەخشەکە (20م) لەسەر زەوی بەرزە، کەوتۆتە سەر ڕووی ڕەوەزێکی ڕێك، تەنیا بەڕێچکۆڵەیەکی باریك لەکەناری دەستەڕاستی زێی بچووك جیا دەبێتەوە، لەو باسەی (تی، ویڵدان بڕاون) بۆ نەخشەبەردەکەی کردووە پێیوایە، ئەمە نموونەیەکی تری (کێلی سەرکەوتن)ی (نارام-سین) بێ، لەڕاستیدا ئەمەیان زۆر لەنەخشەبەردەکەی دەربەندگاوردەکات.

(تەها باقر)دەڵێت: لەکۆتایی شاخی کیوەڕەش لەنزیك دەربەند لەبەشی خوارەوەی ڕێگاکە پەیکەرێکی داتاشراو لەبەرد، بەئەندازەی(3×2) پێ هەیە، مەزەندە دەکرێ مێژووەکەی بگەڕێتەوە سەردەمی ئەکەدییەکان واتە (2300 ساڵ پ ز) لاکێشەیەکی لەسەر شاخ هەڵکۆڵدراوە، بەڵام واپێدەچێ هێڵکاری وێنە یان نووسینەکانی سەری بەهۆی باو باران و داماڵینەوە کوژابێتەوە، ئەوەی لێی زانراوە وێنەی پیاوێکە ڕووی لەڕۆژهەڵاتە، ئەم هەڵکۆڵینە زۆر لەوانەی (هۆڕێن و شێخان و سەرپول)دەچێت.

لەساڵی (1866)ڕاپۆرتێکی (برزۆزۆسکی Brzozowski) باسی نەخشەیەکی کۆن دەکات، لەنزیك دەروازەو ڕاڕەوی دەربەند لەزێی بچووك، گاشەبەردێکی تاشراو لەڕۆخی ئەو ڕووبارە بەزارکی دۆڵەکەوەیە، لەو بەردە تاشراوە دەچێ لەبەشی سەرووی ڕووباری “سەگ” لەنزیکی ” بەیروت” دەبینرێ، ئەو بەردە بە پێچەوانەی قایم و پتەوبوونی،

هەندێك خراپ بووە، ئێستاش وێنەی پاشایەکی لەسەرە، بەڵام زنارەکە نووسراوی لەسەرنییە.

(برزێزێسکی)نەخشی زەقی ڕووخساری مرۆڤێکی دیبوو،بەڵام بەڕاشکاوی گوتبووی:"هیچ نووسراوەیەك لەسەر بەردەکەنییە"، (مانسل) نووسراوی بزماری لەسەر شوێنێکی بەرزی زنارەکەی دەربەند دیبوو، دەرەتانی لێ نزیك بوونەوەی نەبوو،بەڵام نەخشی زەقی نەدیبوو، (ئیدمۆندس) جێگری حاکمی سیاسی ئینگلیز، کە دواتر لەوان هاتووەتە ناوچەکە، شوێنی کارەکەی لە دەربەندبووە، بیستوویەتی نەخشەیەك بەچیای دەربەندی ڕەمکانەوە هەڵیە، بایەخی پێداوە و نەیتوانیوە بیدۆزێتەوە، بەڵام بەلایەوە گرنگ بووە، لەبەرئەوە چەند کەسێکی ناوچەکەی ڕاسپاردووە، بۆی بدۆزنەوە، وەك خۆی لەکتێبەکەیدا:"کورد تورك عەرەب" چیرۆکی دۆزینەوەی ئەو نەخشەیە دەگێڕێتەوە، دوای ئەوەی دەچێتە شوێنەکە و نەخشەکە نادۆزێتەوە دەڵێ: سەرلەنوێ دەستم کردەوە بەپرسیار و لێکۆڵینەوە، چەند دۆستی کۆن و نزیکم ڕاسپارد، لەو جێیەی (مانسل) گوتبووی بکۆڵنەوە، ئەنجامی پێداگرتن و وەشوێن کەوتنەکەم، ئاکامی بەخشی و پەیامێکم پێگەیشت. گوتبوویان "عەنتیکەکەیان" دۆزیوەتەوە، منیش لەهاوینی 1931 هەلم بۆ ڕەخسا چوومە دەربەند، سەرەڕای ئەوەی پشتم ژانی دەکرد، بەڕێنوێنی ئەوان چوومە ئەوجێیە، بەتەواوی بەم جۆرەبوو، (مانسل)لەگەڵاڵە ڕوون کردنەوەکەیدا پیشانی دابوو، بەسەر زنارەکەوە لەوحەیەکی ساف کراوم بینی، نزیکەی سێ پێ درێژ و دوو پێ ونیو بەرزبوو، کەچاوت لێدەکرد، نیوەی بەشی لای چەپی هەندێك زەق بوو، جیا لەوە نەدەکرا ناوێکی دیکەی لێ بنێی، لەوانەیە ئەو زەقایە سەردەمێك ڕووخساری مرۆڤێك بووبێ، بەڵام شوێنەواری خەتی بزماری لێ نەدەبینرا.

ئەو بیانیانەی سەردانی نەخشەکەیان کردووە، هەندێکیان بەباشی دیویانە، هەندێکیان بەباشی نەیان دیوە، هەندێکیان نووسینیان لەسەردیوە، هەندێکیان دەڵێن نووسینی لەسەرنەبووە، لەوانەیە ئەمانە هەمووی هۆکاری ئەوە بووبن دانیشتوانی ناوچەکە وهی تریش بەپاشماوە و دەستکاری گاورانیان زانی بێت، یاخود وەکو (بت)و لایەنی شەڕ تەماشایان کردبێت، شوێنەکەی سەرڕێگای هاتوچۆی کاروان وڕێبواران بووە، بەناو دەربەندەکەدا، لەبەر ئەوە زیانیان بەنەخشەبەردەکە گەیاندووە، چونکە هەندێکیان گوتوویانە سیمای کەسەکەی نیگارەکە لەئێستا زەقتر دیاربووە.

نەخشە هەڵکەندراوەکە بەهۆی بڕینی جادەی دەربەند، لەکاتی دروستکردنی جادەکە، ئەوەندەی بەردوشاخ بەسەریدا هاتۆتە خوارەوە وێنەکە سواوەو شێوەکەی تێکچووە، ئەوانەی پێش دروستکردنی جادەکە بینیویانە، دەڵێن: وێنەی پیاوێکە هەنگاوی بەرەو سەرەوە هەڵێناوە،

دەستێکی بۆ سەرووی دەربەند درێژکردووە، لەئاستی ئەو وێنەیە بۆ بەرزایی کێوەکەش بەرگەڵێنی ئەشکەوتێك دیارە، شوێنەوارێکە پێدەچێت ئاماژەکەش بۆ ئەوبێت، لوسایی شاخەکەش چەند کونێکی تێدایە.

قسەی زۆر لەسەر ئەو نەخشەبەردە هەیە، هەندێك لەشوێنەوارناسان دەڵێن: لەگەڵ نەخشەبەردی (نرام- سین) لەدەربەندی قەرەداغ یەکێکن، بەڵام بەڕای هەندێك لەشوێنەوارناس دەڵێن: دەبێ پاشایەکی گۆتی یان للولۆیی بووبێت، هەندێکیش دەڵێن نەخێر، ئەوە پادشایەکی ناوچەکە بووە.

لەڕاستیدا ئەوەی زیاتر ڕێی تێدەچێت، کاری پاشایەکی ناوچەیی بێت. بەڵام مێژوونووس و توێژەرەکان بەتایبەت عەرەب و جولەکەکان هەمیشە ویستویانە شارستانیەتی ئەم ناوچەیە بۆ ئەکەدی و ئاشوورییەکان بگێڕنەوە، ئەوەی ئەوانیش بەهەستی نەتەوەپەرستی دەیگێڕنەوە سەرعەرەب، ئەگینا لەشوێنێکی دوورەدەستی وەکو بیتوێن و پشدەر بۆ هەڵکۆڵینی مۆنۆمێنتێکی گەورەی لەو ئەندازەیە لەسەر بەردی ڕەق و لەلاپاڵی شاخێکی ناو قوڵایی ناوچەیەکی سەختی شاخاوی، چۆن دەکرێ نیشانەی سەرکەوتنی داگیرکەری بێگانەبێ، بەسەر دانیشتوانی ناوچەکەدا، لەکاتێکدا لەلای ئەوان چیاییەکان بەئازا و شەڕانی و شەڕکەرناسراون، هەروائاسان نییە، کارێکە پێویستی بەژمارەیەکی زۆر وەستاو کرێکارو پاسەوان و پێویستی کەرەستە و ئامراز و کەلوپەلی تایبەتی و پێویستی بەمانەوەی ماوەیەکی درێژهەیە، بۆ تەواو کردنی نەخشەبەردێکی ئاوا، ئەگەر خەڵکی ناوچەکە خۆیان هاوکارنەبن، کارێکی سەختە، داگیرکەر بتوانێ بەئاسانی ئەنجامی بدات و بێواو بەجێی بێڵێ و هەزاران ساڵ بەبەرچاوی خەڵکی ناوچەکەوە ئاوا بەساغی بمێنێتەوە، هەرچۆنێك بێت بەهیوواین لەداهاتوودا وردەکاری مێژووەکەی ڕوون بێتەوە.

ئەوەی مایەی داخ و نیگەرانیە لەسەردەمی حکومەتی هەرێمی کوردستان، لەناوەڕاستی ساڵی 2017 بۆ زیاتر خزمەتکردنی ناوچەکە حکومەت بڕیاری فراوان کردن و نۆژەن کردنەوەی جادەی دەربەندی دەرکرد، بێگومان لەگەڵ هەر بڕیارێکی لەم شێوەیە حکومەت لە ئامادەکردنی دەرخستنەی پڕۆژەکە، بودجەی تایبەت بەهەڵوەشاندن و فڕێدان و گواستنەوەی پاشماوەی شوێنەکەو چاکردنی دیاری دەکات، بەڵام لەم پڕۆژەیەدا کۆمپانیاکە بەچاوپۆشینی لایەنی پەیوەندیدار،هەرچی چەووبەرد و پاشماوەی هەڵکەندن و تەقاندنەوەی شاخەکە، لەجیاتی گواستنەوەی بۆ شوێنێکی تر، هەموویان هەڵداشتە خوارەوە بۆ ناو زێیەکە، بەمەش هەم قولەی دەربەندیان پڕکردەوە و هەم نەخشەبەردەکەشیان خستە ژێر ئەو چەو و بەردەوە، نەخشەبەردەکە بووە قوربانی نەزانی و بەژەوەندخوازی، ئەوەندەی تر بەرەو شێوان و لەناوبردن چوو.

تێبینی: سەرچاوەکان لەلای نووسەر پارێزراوەن.

1

2

وێنەی ژمارە (1، 2) شوێنی نەخشە بەردەکەی دەربەندی ڕەمکان پێش نێژەکردنەوەی جادەی دەربەند.

3

4

وێنەی ژمارە (4،3) شوێنی نەخشە بەردەکەی دەربەندی ڕەمکاندوای نۆژەکردنەوەی جادەی دەربەند.

سیمینارێکی فەلسەفی لەسەر جوانیناسی، لە هەولێر بەڕێوەدەچێت

ناوەندی ڕۆشنبیری مەم و زین
بە هاوبەشی لەگەڵ لقی کوردی (تجمع تنموين الشبابی) سیمینارێکی فەلسەفی لەسەر (جوانیناسی) بۆ نووسەر و توێژەر (دڵشاد کاوانی) ڕێکدەخات.
تەوەری گفتوگۆ: «فەلسەفەی جوانیناسی چییە؟»

- ڕۆژی دووشەممە ٢٨/٦/٢٠٢١
- کاتژمێر ٥:٠٠ی ئێوارە
- کتێبخانەی مەم و زین، هەولێر، داونتاون، نهۆمی دووەم، خانەیF59

کتێبە شیعری (تراویلکە) چاپ و بڵاو دەکرێتەوە

ناوەندی ڕۆشنبیری مەم و زین بەم زووانە یەکەمین کتێبی شیعری لە زنجیرە چاپ کراوەکانی خۆی، چاپ و بڵاودەکاتەوە.
سەبارەت بە کتێبەکە نووسەر «بوخاری وشیار» دەڵێت:
ئەم کتێبەم جیا لە کتێبە شیعرییەکانی ترم، تێکشکاندن و دووبارە بوونیادنانەوەی دەقی شیعرییە، کە لە چوارچێوەی شیعری(شار)ی سوارە ئیلخانیزادە خۆی دەبینێتەوە، هاوکات چەندین دەقی فەلکلۆر و شیعری تر تێکشکاوانە نووقمی جوگرافیا شیعرییەکە بوونە. کۆی دەقی کتێبەکە ڕەنجانە لە شار و هەڵاتنە لە ئازار و مەینەتییەکانی ژیانی شار. خوێنەری شاریی دەتوانێت باش هەست بە ئازارەکانی کارەکتەری دەقەکە بکات و خۆی تێدا بدۆزێتەوە. ئەم هەوڵەشم لە پێناو زیندوو ڕاگرتنی سوارە و شیعرەکەیەتی و ئاوەدانەوەیەکە لەم جۆرە نووسینە.
«تراویلکە» لە نووسینی (بوخاری وشیار)ە و (پێپوولە یوسفی)

نەخشەسازی بەرگی بەم کتێبەکە کردووە و ناوەندی ڕۆشنبیری مەم و زین لە هەولێر چاپ و بڵاوی دەکاتەوە.

بەشێک لە کتێبەکەوە:

ئەز
زەنگووڵەیەکم بەدەنگ
بەدەنگ،
وەک مردنەک لە دایک بووم
کە چاوم هەڵێنا
بە یەکەم جار شارم بینی
شار هیچ زمانەکی نییە
ئەوەی دەیزانە
تەنە تەنهاییە